

УДК 76 (477) «19»

Андрій Нікітін

*старший викладач кафедри рисунка, здобувач кафедри ТІМ НАОМА
науковий керівник: кандидат мистецтвознавства Н. Ю. Белічко*

Володимир Нікітін – художник-графік, професор НАОМА

Анотація. У статті висвітлено науково-методичну діяльність професора кафедри рисунка В. В. Нікітіна, проаналізовано його творчий доробок та внесок у розвиток українського мистецтва другої половини ХХ – поч. ХХІ ст.

Ключові слова: кафедра рисунка, естамп, графічні цикли, пейзаж, акварель.

Постановка проблеми. Напередодні 100-річного ювілею Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури автор має на меті розширити й осмислити не тільки невисвітлені моменти з життя і творчості В. В. Нікітіна, а й показати їхній взаємозв'язок зі становленням та розвитком художньої академічної освіти. Недостатньо дослідженим є історичний аспект заснування та поетапний розвиток кафедри рисунка, як окремої методико-творчої одиниці в навчальній структурі академії, її значення та роль у формуванні напрямків і творчих уподобань вітчизняної академічної школи.

Одним з відомих викладачів кафедри рисунка упродовж 1978–2015 був професор В. Нікітін – вправний графік та віртуозний рисувальник.

Актуальність дослідження. Володимир Васильович Нікітін – заслужений художник України, чий творчий доробок відомий широкому загалу, а викладацька діяльність посіла чільне місце в роботі кафедри рисунка. Зважаючи на це, необхідно детальніше зупинитися на вивченні його викладацької та творчої діяльності, висвітливши їх належним чином.

Зв'язок авторського доробку з важливими науковими та практичними завданнями. Матеріали дослідження відповідають тематиці наукової роботи кафедри рисунка НАОМА та можуть бути використані при вивченні українського мистецтва другої половини ХХ – поч. ХХІ ст.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Бібліографічні відомості про професора В. Нікітіна вміщені у довідниках [8, 10]; низці публікацій в журналах та альбомах, що знайомлять поціновувачів мистецтва з творами художника, представленими на багатьох виставках [1–6; 9]. Так, мистецтвознавець І. Возіянова у статті «П'ять поглядів на світ» характеризує програмні серії і цикли художника, акцентуючи увагу на процесі реалізації художнього задуму [3]. М. Костюченко, аналізуючи твори, представлені на Республіканській виставці творів молодих художників, говорячи про В. Нікітіна, відзначає образну

домінанту, закладену в специфіці композиційного, просторового, технічного вирішення творів [5].

Новизна наукового дослідження. Ім'я Володимира Васильовича Нікітіна як художника-графіка, живописця, професора НАОМА відоме не лише у творчих колах, але досі не було проаналізовано й узагальнено творчі й науково-методичні досягнення митця.

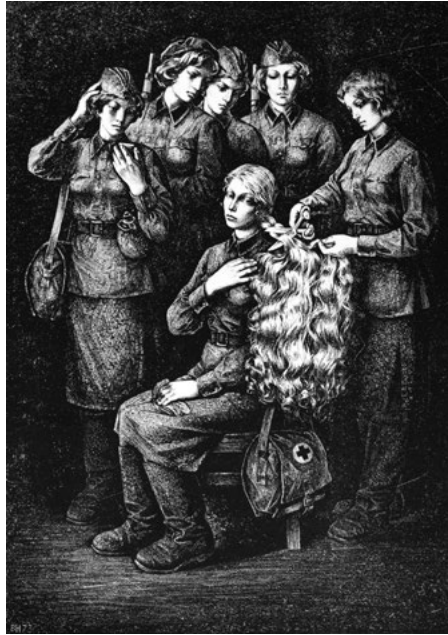
Виклад основного матеріалу. Справжньому майстрові притаманна глибока інтуїція, яка дозволяє проникати в саму суть явищ і таким чином допомагає формувати композиційно вивірене зображення на аркуші та виявляти характерну рису того чи іншого об'єкта зображення, провокуючи глядача взяти участь у грі митця, яка підвладна правилам і законам, створеним за допомогою його таланту.

Заслужений художник України В. В. Нікітін належав до покоління митців, творчість яких формувалася на початку 70-х років ХХ століття. Він залишив чималу творчу спадщину, де особливе місце належить акварельному живопису, віртуозним начеркам і замальовкам з натури.

Свій шлях у мистецтво митець розпочав у Республіканський художній середній школі ім. Т. Г. Шевченка, а з 1967 р. продовжив – у Київському державному художньому інституті в майстерні станкової графіки, де навчався у професорів І. Селіванова, І. Красного, М. Попова та Л. Чичкана.

На початку творчого шляху художник звертався до воєнної тематики, в якій розкрив особливу роль жінки у Другій світовій війні. Насамперед митця цікавив психологічний бік та образ жінки: матері, воїна, медичної сестри. Характерною рисою його робіт є їхня емоційність та ліричне трактування драматичних подій.

Цій тематиці було присвячено й дипломну роботу «Жінки Великої Вітчизняної війни» (чотири естампи, виконані в техніці літографії у 1973 році). Найповніше розкрився творчий задум художника в естампі «Ой, ви, коси. 1941» (іл. 1), де він, відійшовши від побутового сюжету, знайшов

Іл. 1. Ой, ви, коси. 1941. Із серії «Жінки Великої Вітчизняної війни». Літографія. 38x48. 1973

Іл. 2. Із циклу «Рибалки Азова».
Кулькова ручка. 40,5х38,5. 1985

філософське трактування сцени обрізання коси – символу гордості та жіночої вроди.

Не зображуючи суто бойових епізодів, учасниками яких часто були жінки, художник водночас відтворив саму атмосферу воєнного часу, тактовно і з почуттям міри розкрив героїзм жінок, відходячи від шаблону.

Логічним продовженням цієї теми стала серія літографій «Медсестрам війни – присвячується», яка принесла йому звання лауреата Республіканського фестивалю мистецтва «Молоді голоси» 1979 року.

Своєрідним є сюжет на воєну тематику в аркушах «Дорогами війни», «Весна 1945», де композиційне трактування, вибір форм художнього мислення, схильність до ліричного світогляду та графічна манера автора виявляють смисловий підтекст естампів з настроєм поетичного споглядання та роздумів над драматичними моментами війни.

Ці серії, присвячені жінці-воїнові, експонувались на республіканських та всесоюзних виставках тих часів.

Новий етап розвитку і вирішення творчих завдань, які ставив перед собою художник був пов'язаний з періодом великих будівництв, розвитком індустріального комплексу країни. Кожне покоління митців проходить свій шлях, акумулюючи не тільки особистий творчий пошук образності, але й всі політичні, економічні та культурні тенденції часу.

У другій половині 80-х років були створені графічні цикли «Донбас індустріальний», серії рисунків «Азовсталь», «Новий мікрорайон», «Будівництво транспортної розв'язки», серії робіт, присвячені праці та побуту рибалок Азова (іл. 2). В цих творах відчувається індивідуальне творче переосмислення життєвих явищ, хроніка трудових буднів тих часів. У станкових композиціях автор використовує принцип узагальнення, відбору та типізації образів, гру світлотіньових відтінків, точно розставляючи акценти.

У 1978 році В. В. Нікітін розпочав викладацьку діяльність в Київському державному художньому інституті. З 1995 р. – доцент, а згодом професор кафедри рисунка. Упродовж років В. Нікітін напрацьовував досвід та вдосконалював рівень викладання першооснов образотворчого мистецтва – рисунка та живопису. Брав безпосередню участь у формуванні науково-теоретичної бази з методики викладання рисунка та впровадив методичну розробку («Академічні завдання на IV курсі» [4]) в робочу програму

навчального рисунка. Важливе місце в його викладацькій діяльності належить саме практичним замальовкам та схемам, необхідним для практичного пізнання мистецтва рисунка. Як ілюстративний матеріал подавав свої начерки, які підтверджують їхню практичну роль у професійному зростанні художника.

Багатогранний талант майстра виявився в різних жанрах живопису і графіки: тематичних роботах, пейзажі, натюрморті, портреті. Роботам художника притаманна цілісність композиційної побудови, чіткість опрацювання й виразність рисунка.

До пейзажу художник звертався упродовж всього життя. Він вдумливо та уважно спостерігав за природними явищами, особливостями ландшафту в різні пори року. Як зазначав сам художник, він був «постійним учнем школи пейзажу», де черпав своє творче натхнення. Це була також школа вивчення законів світла, рефлексів, кольорово-світлових і тональних співвідношень та осмислення основних наукових закономірностей лінійно-просторової перспективи.

Пейзажні роботи сповнені притаманною йому особливою емоційною поетикою та лірикою. Для ліричних пейзажів характерна присутність різноманітних представників тваринного світу, які є частиною буденного життя людини. Його пейзажні композиції сповнені відчуття теплої споглядання за течією природного життя.

У вісімдесяті роки створено серію пейзажних рисунків «Седнів взимку», виконаних кульковою ручкою, – що характеризується найтоншим, і особливо світлоносним штрихом та гармонійно-пропорційною композицією.

Варто звернути увагу на те, що захоплення красою та природною гармонією у його творчості пронизане думкою про неминучість змін, незворотність круговороту часу, що знайшло своє відображення у серії «Мирна земля», виконаної свинцевим олівцем.

Звертаючись до натюрморту, художник не лише відображав матеріальність тих чи інших предметів людського побуту, а й передавав ставлення людини до них.

Одним з найулюбленіших видів цього жанру для художника став натюрморт з квітами, котрі для нього були втіленням земної краси, символом гармонії. Розмаїття кольорів та форм квітів для митця – це художній образ, що несе в собі інформацію про наш багатоликий світ.

Досконало опанувавши техніку живопису, художник переходить до робіт великого формату зі складною побудовою (компонуючи різні предмети та флористичні композиції).

Кожен його твір – це вирішення складного колористичного завдання, врахування форми, кольору, освітлення, співвідношення простору й часу дня з зображуванним об'єктом.

Збереглося чимало начерків, рисунків, зроблених олівцем та кульковою ручкою; своєрідна портретна галерея, головні герої якої – колеги-художники. Характерним для цих портретів є віртуозність ліній, передача характерних

особливостей та психологічного настрою, де кожен образ індивідуальний.

Поряд з натурними портретними замальовками, виконаними в реалістичній манері, художник залишив серію дуже цікавих шаржів відомих акторів театру й кіно, де кількома лініями передані характерні риси героїв, їхня акторська особистість, характерні міміка та рухи. В цих роботах відсутня гостра карикатурність образів, а навпаки, з доброю усмішкою підкреслено гумористичність типажів.

Майстер у портретному жанрі вміло схоплює головне, істотне, дуже тонко й яскраво розкриває психологію героїв, виявляючи їхні характерні риси. Так, скажімо, у портретах «Маленька фея», «Інеса», «Портрет товариша» та інших відчувається своєрідний емоційний зв'язок між художником і особистістю.

Важливе місце у творчості митця займає акварельний живопис. Техніка акварелі приваблювала своїми художніми властивостями – прозорістю, м'якістю світлотіньових нюансів барвистого шару. В цій техніці автор експериментував у пошуках художньої виразності, застосовував різні прийоми вимивання барвистого шару, використовував фактурність зім'ятого паперу, воскову підкладку, опановував прийом «alla-prima». Акварельний живопис, даючи широкі художні можливості, приховував великі труднощі, не дозволяючи переробляти невдалі деталі. Митець створив цікаві роботи в техніці акварелі – «Зимовий сад», «Півонії», «Бузок», «Оголена», серії «Квіти України», «Венеція», «Китайські мотиви». Працюючи з великими форматами, мав можливість розкрити власне відчуття кольорового розмаїття та гармонії.

З 2000-х років почався активний процес становлення творчих та дружніх взаємовідносин зі школами образотворчого мистецтва КНР. У 2005 році В. Нікітіна було запрошено на «майстер-клас» з рисунка та живопису до Цінхуанського університету мистецтва. Це була презентація європейської школи образотворчого мистецтва. Неодноразово, разом зі своїми колегами по Академії презентував власну творчість на художніх виставках українських художників: «Мистецтво без кордонів» (м. Шанхай, 2006 р., м. Усі, 2013 р.). Поїздка визначила зовсім інші творчі завдання. Філософія Сходу диктувала своє, своєрідне бачення через призму сприйняття, яке фокусувало і давало можливість перейнятися ідеєю мистецтва не характерного для сприйняття європейця. Як нові горизонти світогляду відкрилися для сприйняття, так і нові засоби самовираження, були взяті на озброєння, для вирішення творчих завдань. Він і раніше у своїх роботах звертався до мотивів і осмислення художньо-філософських трактатів філософів і мудреців Піднебесної. У творчості цього періоду легко прочитується традиційна подача для мистецтва східної філософії, яку в свою чергу пропонували до огляду художники з Піднебесної. Митець прагне відобразити манеру виконання і трактування, властиву художникам Китаю, але, водночас, дає можливість глядачеві переосмислити сприйняття, вносячи й збагачуючи їх характерним підходом і виконанням у своїй неповторній манері. Чимало робіт, виконаних за допомогою різних технік (тушшю, аквареллю, з використанням сангіни і крейди),

передають неймовірний, та водночас реальний світ Сходу очима художника. У його роботах відчувається професійна впевненість та свобода виконання.

Вартим особливої уваги є твір під назвою «Час» (іл. 3), характерним для якого є алегорична сутність задуму. Композиційний центр картини – це постать ангела, що нагадує про буденність земного життя та розкриває сутність мирського буття людини, плинність часу... На першому плані композиції розташовані предмети, які уособлюють символічні поняття життєвих пристрастей людини. Автор застосовує принципи кулісної композиції: з одного боку зображує червону завісу, яка відокремлює матеріальний світ предметів та спокус від духовного та нематеріального всесвіту. Палаюча свічка – символ життя в часовому проміжку, яке іде своєю чергою. Таким є творчий пошук та філософські роздуми художника про життя, про його швидкоплинність, про вічні людські цінності та моральні устої, про чаруючий світ мистецтва.

Іл. 3. Час. Полотно, олія. 65х90. 2001

Висновки. Володимир Васильович Нікітін – багатогранна особистість. Різноманітність технік допомагала йому підпорядкувати пошук художньої форми ідейному творчому задуму. Його рисунки та літографії привертають увагу ясною дохідливістю образів, благородною виразністю форми. Вдивляючись в навколишній світ, він оспівував красу та його гармонію. І в цьому полягало його творче кредо. У своїх композиціях митець втілював внутрішньо переосмислений світ, базований на знаннях, які сприяли відтворенню мистецьких задумів, вихованню смаків у своїх учнів та глядачів. У процесі багаторічної практики твори художника викарбовувались в оригінальні за змістом і композиційно тональним та кольоровим вирішенням роботи.

Свої творчі досягнення митець презентував на різних виставках і поповнював своїми роботами фонди кафедри рисунка, таким чином вдосконалюючи свій професійний рівень і як викладача, і як художника. Виконані на високому професійному рівні, його твори можуть слугувати наочним посібником для вивчення мистецтва рисунка та посідають чільне місце в мистецькому середовищі ХХ – поч. ХХІ ст.

Перспективи використання результатів дослідження. Дані, наведені у дослідженні, а також авторські висновки можуть бути використанні для створення монографії про В. Нікітіна, та будуть корисними для вивчення творчого доробку митців другої половини ХХ – початку ХХІ ст.; зокрема про вплив і значення їхніх творчих та методичних досягнень на розвиток художньої освіти загалом та формування світогляду і професійного рівня

студентства зокрема.

1. *Белічко Ю. В.* Безсмертний подвиг народний / Ю. В. Белічко. – К. : Мистецтво, 1975. – С. 47.
2. *Белічко Ю. В.* Мистецтво, народжене жовтнем / Ю. В. Белічко – К. : Мистецтво, 1987 – С. 513.
3. *Возіянова Ірина.* П'ять поглядів на світ / Ірина Возіянова // Образотворче мистецтво. – К. : Мистецтво, № 2, 1988. – С. 12–14.
4. *Звітують творчі групи* // Образотворче мистецтво. – К. : Мистецтво, № 5, 1981. – С. 32–33.
5. *Костюченко М.* Образно-пластичне рішення художніх задумів / М.Костюченко // Образотворче мистецтво. – К. : Мистецтво, № 5, 1979. – С. 4–6.
6. *Лемешко К.* Тридцятиріччю перемоги присвячена / К. Лемешко, В. Клеваєв // Образотворче мистецтво. – К. : Мистецтво, № 3, 1975. – С. 12–14.
7. *Нікітін В.* Академічні завдання на IV курсі / В. Нікітін // Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці. – К. : НАОМА, 1998. – С. 50–54.
8. *Професори НАОМА (1917–2012)* // Українська академія мистецтва. Спеціальний випуск. – К. : НАОМА, 2012. – С. 162.
9. *Соляник Л.* Героїчні жінки у білому / Л. Соляник // Культура і життя № 50, 28 червня 1979 р. С. 3.
10. *Хто є хто* в економіці, культурі, науці Києва. Довідкове видання. – Т. 3. – К. : Київська книжкова фабрика, 2001. – С. 370.

Владимир Никитин – художник-график, профессор НАОМА

Андрей Никитин

Аннотация. В статье отображена методическая и научная работа профессора рисунка В. В. Никитина, проанализированы его творческие достижения и вклад художника в развитие украинского искусства второй половины XX – начала XXI века.

Ключевые слова: кафедра рисунка, эстамп, графические циклы, пейзаж, акварель.

Volodymyr Nikitin – artist-graphic, professor NAFAA

Andrii Nikitin

Annotation. The article reflected scientifically-methodical activity of V. Nikitin, professor of drawing department. It was also analyzed his creative contribution to development of Ukrainian creativity in the second half of the 20th and in the beginning of the 21st century.

Honored artist of Ukraine V. Nikitin belonged to the generation of artists whose creativity was formed in the beginning of 70th of the 20th century. The artist left rich cultural heritage where the special place belongs to the watercolor painting, masterly sketches and sketching from nature.

His way in creativity the artist started in the Republican Shevchenko secondary art school and from 1967 continued in the Kyiv State Institute of Art in the studio of machin graphic arts where he learned from such professors as I.Selivanov, I.Krasnyi, M.Popov and L.Chichkan.

In 1973 V. Nikitin defended of the diploma thesis for "Women of the Great War", which was performed in Lithography technic.

From 1980 V. Nikitin was an active member of the gethering of artistic talent in Ukraine. At that time he created the graphic series of Lithography "Rakitniki", "Peasful Earth", "On native city", "Reserve of Kazantip". It was also cycle of drawings such as "Sedniv in Winter", "Buildings", "City on water", crayon and watercolour portraits. In his works it is clearly demonstrated the integrity of composition and drawing expressiveness.

More than 37 years V. Nikitin taught in the National Academy of Fine Arts and Architecture as an associate professor and professor of department.

In 2005 the artist was invited to the Tsinghua Art University to master-class of painting in China. Repeatedly he presented his own creativity together with colleagues in the show-rooms of Shanghai and Beijing.

In the artist's creativity an important place was taken by landscapes, views and architectural monuments of different countries, allegory compositions, portraits and still lifes. For water colour series "Niu", "Flowers of Ukraine", "Chinese motives" cpeific sounding melody of light paints and great skill are characteristic.

V. Nikitin presented his creative achievements on different exhibitions and filled up drawing department with his works, improving his professional level as a teacher and as an artist. Performed at the highest professional level, his works can be used as aducational aids and play an important role in creativity.

Key words: department drawing, printmaking, graphic cycles, landscape, watercolor.